

**Buxoro psixologiya va xorijiy tillar
instituti dotsenti ,DS Baratova D.SH
taqrizi ostida**

Kobilova Feruza Tolibovna
Doctorate of Bukhara psychology and
foreign languages institute
e-mail: fkobilova2019@mail

XORIJIY TIL (INGLIZ TILI) NUTQ KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK OMILLAR

ANNOTATSIYA: Ingliz tili bugungi kunda dunyo bo'ylab kommunikatsiya vositasi sifatida katta ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun, uning nutq ko'nikmalarini rivojlantirish hamda tilni samarali va aniq ishlatish har bir talaba uchun muhim maqsadga aylangan. Nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda pedagogik va psixologik omillar o'quv jarayonining samaradorligini belgilovchi muhim omillar sifatida e'tiborga olinadi. Ushbu maqolada ingliz tili nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda pedagogik va psixologik omillarni tahlil qilib, ular qanday qilib o'quv jarayoniga ta'sir qilishini ko'rib chiqamiz. Ingliz tili nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda pedagogik va psixologik omillar muhim rol o'ynaydi. Bu omillar talabalarning tilni o'rganish jarayonini samarali va muvaffaqiyatli qilishga yordam beradi.

KALIT SO'ZLAR: Nutq ko'nikmalari, rivojlantirish, pedagogik, psixologik ,omillar ,o'quv jarayoni, samaradorlik.

KIRISH

Quyidagi asosiy omillarni ajratib ko'rsatish mumkin

Pedagogik omillar:

1.O'qitish uslublari: O'qituvchining dars berish uslubi va metodlari, masalan, interfaol darslar, loyiha asosidagi o'qitish yoki to'g'ridan-to'g'ri o'qitish uslubi, talabani nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ingliz tili nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda o'qitishning to'g'ri uslubi va metodlari muhim ahamiyatga ega. Kommunikativ metod, masalan, o'qituvchining talabalar bilan faol muloqot qilishga asoslangan yondashuvi, nutq ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu metodda talabalar real hayotdagi vaziyatlarda ingliz tilini ishlatish orqali amaliy mashqlarni bajaradilar. Guruhli ishlar, rol o'ynash, munozaralar, interfaol o'quv faoliyatlari, o'rganishning faol va o'zaro muloqotga asoslangan usullari til o'rganishni samarali qilishda o'quvchilarga katta yordam beradi. 2. Dars jarayonining tashkil etilishi: Darsning strukturasi samarali bo'lishi, masalan, kichik guruhlar bilan ishlash, nutq amaliyotlariga ko'proq vaqt ajratish, talabalarga amaliy vazifalarni bajarish imkonini yaratish muhimdir. Darslarni to'g'ri tashkil etish, talabalar uchun natijali o'qish muhitini yaratishning asosiy elementlaridan biridir. Nutq ko'nikmalarini rivojlantirish uchun talabalarga turli vaziyatlar yaratish zarur. Misol uchun, turli muloqot shakllarini qo'llash (guruhli ishlar, juftlikda suhbatlar, o'zaro fikr almashish) talabalarga o'z fikrlarini ifoda etishga va o'zaro muloqot qilishga imkon yaratadi. Shuningdek, o'qituvchi talabalarga ko'proq erkinlik berishi, ularning fikrlarini tinglashi va ular bilan muloqotda bo'lishi kerak. 3. Motivatsiya: Talabani tilni o'rganishga bo'lgan qiziqishi va motivatsiyasi. O'qituvchi talabalarini faol ishtirok etishga undash orqali ularning ingliz tili ko'nikmalarini rivojlantirishi mumkin. Motivatsiya o'quvchilarning til o'rganishdagi muvaffaqiyatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda talabalar o'zlarining amaliyoti uchun motivatsiya olishlari zarur. O'qituvchilar talabalariga ingliz tilini o'rganishning kundalik hayotdagi ahamiyatini ko'rsatishlari va o'rganish jarayonini qiziqarli, muhim va foydali

qilishlari kerak. O'qituvchilar motivatsiyani oshirish uchun talabalarning ilgari o'rganilgan materiallarni takrorlashlariga imkon berib, yangi bilimlarni o'rganishga qiziqtirishlari mumkin. Motivatsiya o'quvchilarning til o'rganishdagi muvaffaqiyatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda talabalar o'zlarining amaliyoti uchun motivatsiya olishlari zarur. O'qituvchilar talabalariga ingliz tilini o'rganishning kundalik hayotdagi ahamiyatini ko'rsatishlari va o'rganish jarayonini qiziqarli, muhim va foydali qilishlari kerak. O'qituvchilar motivatsiyani oshirish uchun talabalarning ilgari o'rganilgan materiallarni takrorlashlariga imkon berib, yangi bilimlarni o'rganishga qiziqtirishlari mumkin. 4. Individual yondashuv: Har bir talaba o'zining o'rganish sur'ati, uslubi va qobiliyatiga ega bo'lishi mumkin. O'qituvchining bu jihatlarni hisobga olib, talabalarga individual yondashishi til o'rganishda samarali natijalarga olib keladi. Har bir talaba o'ziga xos o'rganish uslublariga ega. Ba'zi talabalar vizual materiallar orqali yaxshiroq o'rganadilar, boshqalar esa tinglab yoki yozib o'rganishadi. O'qituvchilarning individual yondashuvi, talabalar o'rtasidagi farqlarni hisobga olish, ularning o'z qobiliyatlari va ehtiyojlariga moslashtirilgan darslar tashkil etish, nutq ko'nikmalarining rivojlanishiga yordam beradi. O'qituvchi talabalarni diqqat bilan kuzatib borishi, ularning o'rganish uslublarini aniqlab, har bir talaba uchun mos yondashuvni tanlashi kerak. Guruhlarda o'qish orqali talabalar bir-birlaridan o'rganib, o'zaro fikr almashishadi, bu esa ijtimoiy va psixologik jihatdan muhimdir. Boshqalar bilan muloqot qilish, nutqni rivojlantirishga yordam beradi.

5. Vaqt va resurslarni boshqarish: O'qitish jarayonida vaqtni to'g'ri taqsimlash, tilni o'rganish uchun zarur bo'lgan resurslar (kitoblar, audio, video materiallar)ni samarali ishlatish ham muhim omil hisoblanadi. Psixologik omillar ichida talabaning o'ziga bo'lgan ishonch va xavotir darajasi alohida ahamiyatga ega. Ko'plab talabalar nutq qilishdan oldin xijolat yoki xavotirda bo'lishlari mumkin, bu esa ularning nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda to'siq bo'lishi mumkin. O'qituvchilar talabalarni qo'llab-quvvatlab, ularni xavotirlaridan xalos qilishlari zarur. Nutq jarayonida xatolarni tabiiy hol sifatida qabul qilish va xatolarni o'rganish imkonini berish, talabalarga o'z fikrlarini erkin ifoda etishga yordam beradi. Bu o'z navbatida, ishonchni oshiradi va nutqni rivojlantirishda muvaffaqiyatga erishishga yordam beradi. 6. Psixologik omillar: Nutq ko'nikmalarining rivojlanishiga ta'sir qiluvchi yana bir muhim psixologik omil – emotsional holatdir. Talaba o'rganish jarayonida ijobiy his-tuyg'ularga ega bo'lishi kerak. O'qituvchilar talabalar bilan ijobiy va rag'batlantiruvchi muhit yaratib, ularning emotsional holatini boshqarishlari zarur. Yaxshi emotsional holat talabalarning motivatsiyasini oshiradi va til o'rganishni yanada samarali qiladi. Xavotir va ishonch: Talabalar o'zlarini til o'rganish jarayonida xijolat yoki xavotirga tushmasliklari kerak. O'qituvchi ularni qo'llab-quvvatlab, xatolarni to'g'ri tushunishga yordam berishi zarur. Xatolarni o'rganish jarayonining tabiiy qismi sifatida ko'rish talabalarning ishonchlarini oshiradi. Psixologik omillar ichida talabaning o'ziga bo'lgan ishonch va xavotir darajasi alohida ahamiyatga ega. Ko'plab talabalar nutq qilishdan oldin xijolat yoki xavotirda bo'lishlari mumkin, bu esa ularning nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda to'siq bo'lishi mumkin. O'qituvchilar talabalarni qo'llab-quvvatlab, ularni xavotirlaridan xalos qilishlari zarur. Nutq jarayonida xatolarni tabiiy hol sifatida qabul qilish va xatolarni o'rganish imkonini berish, talabalarga o'z fikrlarini erkin ifoda etishga yordam beradi. Bu o'z navbatida, ishonchni oshiradi va nutqni rivojlantirishda muvaffaqiyatga erishishga yordam beradi. O'z-o'zini anglash: Talabalar o'zlarining kuchli va zaif tomonlarini anglab, o'rganish jarayonida eng yaxshi natijalarga erishish uchun mos strategiyalarni ishlab chiqishlari muhim. Emotsional omillar: Talabalar o'rganayotgan tildan emotsional bog'lanish yaratishlari kerak. Agar tilni o'rganish jarayonida ijobiy emotsiyalar yuzaga kelsa, bu ularning motivatsiyasini oshiradi va o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini davom ettiradi. Jamoaviy ruh: Nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda jamoaviy ruh ham psixologik jihatdan muhim ahamiyatga ega. Talabalar guruhlar bilan ishlash, o'zaro muloqot qilish va fikr almashish orqali tilni yaxshiroq o'rganadilar. Guruhli ishlash muloqot qilishni osonlashtiradi va talabalarni bir-birlarini qo'llab-quvvatlashga undaydi. Bu esa ularning tilni o'rganishga bo'lgan ishtiyoqini oshiradi va natijada nutq ko'nikmalarining rivojlanishiga yordam beradi.

MATERIALLAR VA USLUBLAR

a) Ingliz tili nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda o'qitishning to'g'ri uslubi va metodlari muhim ahamiyatga ega. Kommunikativ metod, masalan, o'qituvchining talabalar bilan faol muloqot qilishga asoslangan yondashuvi, nutq ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu metodda talabalar real hayotdagi vaziyatlarda ingliz tilini ishlatish orqali amaliy mashqlarni bajaradilar. Guruhli ishlar, rol o'ynash, munozaralar, interfaol o'quv faoliyatlari, o'rganishning faol va o'zaro muloqotga asoslangan usullari til o'rganishni samarali qilishda o'quvchilarga katta yordam beradi. Darsning NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

Darslarni to'g'ri tashkil etish, talabalar uchun natijali o'qish muhitini yaratishning asosiy elementlaridan biridir. Nutq ko'nikmalarini rivojlantirish uchun talabalarga turli vaziyatlar yaratish zarur. Misol uchun, turli muloqot shakllarini qo'llash (guruhli ishlar, juftlikda suhbatlar, o'zaro fikr almashish) talabalarga o'z fikrlarini ifoda etishga va o'zaro muloqot qilishga imkon yaratadi. Shuningdek, o'qituvchi talabalarga ko'proq erkinlik berishi, ularning fikrlarini tinglashi va ular bilan m Guruhlarda o'qish orqali talabalar bir-birlaridan o'rganib, o'zaro fikr almashishadi, bu esa ijtimoiy va psixologik jihatdan muhimdir. Boshqalar bilan muloqot qilish, nutqni rivojlantirishga yordam beradi. Kognitiv omillar: Talabaning eslab qolish qobiliyati, diqqat va konsentratsiya darajasi ham nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda katta rol o'ynaydi. Ko'proq takrorlash, mashq qilish va kreativ yondashuvlar yordamida bu qobiliyatlar yaxshilanadi. Ingliz tilini o'rganish jarayonida pedagogik va psixologik omillar birgalikda ishlashlari kerak, chunki ular bir-birini to'ldiradi va talabalar uchun qulay va samarali o'rganish muhiti yaratadi. Har bir talaba o'ziga xos o'rganish uslublariga ega. Ba'zi talabalar vizual materiallar orqali yaxshiroq o'rganadilar, boshqalar esa tinglab yoki yozib o'rganishadi. O'qituvchilarning individual yondashuvi, talabalar o'rtasidagi farqlarni hisobga olish, ularning o'z qobiliyatlari va ehtiyojlariga moslashtirilgan darslar tashkil etish, nutq ko'nikmalarining rivojlanishiga yordam beradi. O'qituvchi talabalarni diqqat bilan kuzatib borishi, ularning o'rganish uslublarini aniqlab, har bir talaba uchun mos yondashuvni tanlashi kerak

XULOSA

Ingliz tili nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda pedagogik va psixologik omillar birgalikda ishlaydi va o'quv jarayonining samaradorligini ta'minlaydi. Pedagogik omillar, jumladan, o'qitish metodlari, dars tuzilishi, motivatsiya va individual yondashuv talabalarga tilni samarali o'rganish imkoniyatini yaratadi. Psixologik omillar esa talabalarning ishonch, xavotir darajasi, o'z-o'zini anglash va emotsional holatini boshqarishda katta ahamiyatga ega. Shuning uchun, ingliz tili nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda o'qituvchilar har ikki omilni ham hisobga olib, talabalarga samarali va qulay o'rganish muhiti yaratishlari zarur.

ADABIYOTLAR RO'YXATI :

1. Brown, H. D. (2001). Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. Pearson Education.
2. Harmer, J. (2007). The Practice of English Language Teaching. Pearson Longman.
3. Larsen-Freeman, D., & Anderson, M. (2011). Techniques and Principles in Language Teaching. Oxford University Press.
4. Gardner, R. C. (2001). Language Learning and Teaching: A Social Psychological Perspective. In W. Littlewood (Ed.), Communicative Language Teaching (pp. 73–88). Cambridge University Press.

5. Ellis, R. (2003). *Task-based Language Learning and Teaching*. Oxford University Press.
6. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
7. Schunk, D. H. (2012). *Learning Theories: An Educational Perspective*. Pearson.
8. Goh, C. C. M., & Taib, A. M. (2006). *Language Learning Motivation and Learning Strategies of Malaysian Undergraduates*. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 15(2), 105–116.
9. Peregoy, S., & Boyle, O. (2001). *Reading, Writing, and Learning in ESL: A Resource Book for K-12 Teachers*. Longman.
10. Dörnyei, Z. (2001). *Motivational Strategies in the Language Classroom*. Cambridge University Press.